

O'ZBEK VA INGLIZ TOPISHMOQLARINING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI

Qo'qon Davlat Pedagogika instituti

Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) mutaxassisligi

Ikkinchi kurs magistranti

Rahimov Iqboljon Yo'ldashali o'g'li

iqboljonra06@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola topishmoqlarning lingvokulturologik tahlilini taqdim etish bilan birgalikda, til va madaniy kontekst topishmoqlarning shakllanishida qanchalik muhim ahamiyat kasb etganini tahlil qiladi va zamonlar o'tgan sari topishmoqlarning o'zgarish jarayonini yoritib beradi. Ma'lumotlar misollar orqali yoritiladi.

Kalit so'zlar: madaniyatshunoslik, lingvokulturologik tahlil, topishmoqlar, til, madaniy kontekst, til nuanslari, madaniyatlararo bog'liqlik, urf-odat, topishmoqlarning lingvistik xususiyatlari.

Abstract. This article presents a linguistic and cultural analysis of riddles and also analyzes how language and cultural context have played an important role in the formation of riddles, and highlights on how riddles have changed over time. Information is illustrated through examples.

Key words: cultural studies, linguocultural analysis, riddles, language, cultural context, nuances of language, intercultural connection, tradition, linguistic features of riddles.

Madaniyat atalmish tushuncha jamiyatning barcha sohalarida chuqur ildiz otgan: adabiyotda ham, san'atda ham, kino sohasida ham, hattoki iqtisodiy sohadan tortib, tibbiyotgacha madaniy qarashlarimiz o'z ifodasini topadi. Ayniqsa, adabiyotshunoslik sohasi va madaniyatshunoslik sohasi bir-biriga yaqin tushunchalar bo'lganligi sababli, ular o'rtasidagi bog'liqlik uzviydir.

Adabiyotshunoslikning eng qiziq sohasi hisoblangan topishmoqlarni lingvokulturologik tahlil qilish tilni madaniyat va ijtimoiy urf-odatlar kontekstida o'rganadigan tilshunoslik fanining bir qismidir. Bu topishmoqlarning lingvistik xususiyatlari va mazmuni madaniy kontekstni hisobga olgan holda tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Bunday tahlil jarayonida tadqiqotchilar topishmoqlarda metafora, allegoriya, obraz, an'anaviy timsol va marosim tilshunosliklaridan foydalanishga e'tibor qaratadilar. Shuningdek, ular leksik va grammatik xususiyatlarni, topishmoqlarning tuzilishini va til yordamida fitna va ishoralarni yaratishni tahlil qiladilar.

Topishmoqlarni lingvokulturologik tahlil qilish nafaqat muayyan jamoaning lingvistik xususiyatlari va madaniy xususiyatlarini tushunish, balki madaniy merosni saqlash va yetkazishda ularning rolini o'rganish imkonini beradi. Bunday tahlil, shuningdek, jamiyat taraqqiyoti va boshqa madaniyatlar bilan o'zaro munosabat bilan bog'liq bo'lgan til va madaniy an'analardagi o'zgarishlarni aniqlash imkonini beradi. Topishmoqlarni lingvokulturologik nuqtayi nazardan o'rganish madaniyatlar va tillarning o'ziga xosligini chuqurroq anglash, shuningdek, an'anaviy bilim va qadriyatlarni saqlash va uzatishga yordam beradi.

Topishmoqlarni madaniy tilshunoslik obyekti orqali ko'rib chiqsak, ular turli jamiyatlarning tillari, urf-odatlari va madaniy nuanslari haqida noyob tushunchalarni taqdim etishi ayon bo'ladi. Topishmoqlar asrlar davomida turli madaniyatlarning ajralmas qismi bo'lib, muayyan jamoaning qadriyatlari, e'tiqodlari va lingvistik xususiyatlarini aks ettiruvchi ko'ngilochar va tarbiyaviy muloqot shakli bo'lib xizmat qiladi.

Topishmoqlarning eng hayratlanarli jihatlaridan biri ularning tilga xos so'z o'yinlari va lingvistik xususiyatlardan foydalanish usulidir. Topishmoqlar ko'pincha so'zlarni, so'z o'yinlarini, metaforalarni va jumboqli tilni ijodiy manipulyatsiya qilishdan iborat bo'lib, turli madaniyatlarning boy va xilma-xil lingvistik manzarasini ko'rsatadi. Misol uchun, ko'pgina Afrika madaniyatlarida maqol va topishmoqlar kundalik muloqot bilan o'zaro bog'langan bo'lib, og'zaki nutq orqali an'anaviy bilim va donolikni yetkazish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, G'arb madaniyatlarda so'z o'yinlari va ikki xil ahamiyatga ega bo'lgan muloqotlar ko'p foydalanilmoqda.

Bundan tashqari, G'arb madaniyatlarida topishmoqlardan ko'pincha muloqotdagi aql va zukkolikni ahamiyatini aks ettiruvchi nozik va qo'sh ma'noli so'zlar sifatida keng foydalaniladi. Topishmoqlar, shuningdek, madaniy ramzlar va havolalarni o'rganish uchun qiziqarli imkoniyatlarni taqdim etadi. Ko'plab topishmoqlar madaniy tasvirlar, folklor va urf-odatlariga singib ketgan bo'lib, jamiyatning jamoaviy ruhiyatiga nazar tashlash imkonini beradi. Hayvonlar, tabiat hodisalari yoki mahalliy urf-odatlar bo'ladimi, topishmoqlarning mavzulari va mazmuni ko'pincha jamiyatning madaniy tuzilishida chuqur ildiz otgan. Topishmoqlarning bu lingvokulturologik jihatida tilning ma'lum bir guruh odamlarning urf-odatlari va e'tiqodlari o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni ta'kidlaydi.

Qolaversa, topishmoqlar madaniy merosni asrab-avaylash va ularga yetkazish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Bu topishmoqlar orqali xalq og'zaki ijodi, tarixiy rivoyatlar, ijtimoiy normalar avlodlarga o'tib, madaniy bilimlar uzluksizligini ta'minlaydi. Ayrim jamiyatlarda atrof muhitga hurmatni singdirish, axloqiy saboqlarni o'rgatish, ajdodlar hikmatini asrab-avaylash maqsadida topishmoqlardan foydalaniladi, bu topishmoqlarda madaniy ma'no va tarixiy davomiylik mujassamlashgan. Bundan tashqari, ularning tili sodda, hajmi kichik bo'ladi. Quyida ingliz va o'zbek topishmoqlariga bir nechta misollar keltiriladi.

What has to be broken before you can use it? (an egg)

Agar e'tibor beradigan bo'lsak, ingliz tilida topishmoqlar oddiygina gap bilan ifodalanmoqda va uning hajmi juda kichik, tushunarli; topuvchini biroz mantiqiy fikrlashga undaydi. Va eng asosiysi ushbu topishmoqning javobi ingliz madaniyatiga xos bo'lgan buyum hisoblanadi. Darhaqiqat, topishmoqlar javobi hech qachon madaniyatdan holi va mavhum tushuncha bo'lmaydi.

O'zbek tilida esa topishmoqlar unchalik ham qisqa hajmda bo'lmaydi. O'zbek madaniyatiga va she'riyatiga xos ravishda topishmoqlar asosan to'rtliklarni tashkil etib, ularda qofiyada asosiy mazmunni tashkil etadi. quyidagi namunaga diqqatimizni qarataylik:

Yozib kumush poyondo,

Sovuqda elar shakar.

Sharbatsiz yasar novvot,

Toping siz bermay shahar. (qor)

Ushbu maqolda esa o'zbek mentalitetiga xos bo'lgan novvot konsepti o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Adabiyotda faol qo'llaniladigan o'xshatish uslubidan foydalaniladi, ya'ni qordan muzlarning hosil bo'lishi novvotga o'xshatilmoqda. Shuningdek, topishmoq oxirida keltirilgan ushbu jumla ***Toping siz bermay shahar*** bizning madaniyatimizda topishmoq aytish o'yinining asosiy shartini ifodalab beradi. Topishmoq aytgan inson agar javobi topilmasa, shahar bering deydi. Qarshi tomon xohlagan bir shahar nomini aytib, berdim deydi. Bu hodisa o'yinga o'zgacha kayfiyat bag'ishlaydi.

Bugungi o'zaro bog'liq dunyoda topishmoqlarning lingvokulturologik tahlili madaniyatlararo izlanish va qadrlash yo'lini ham taqdim etadi. Turli madaniyatlarga oid topishmoqlar bilan shug'ullanib, odamlar turli jamiyatlarning til va madaniy boyligini chuqurroq tushunishlari, madaniy empatiyani rivojlantirishlari va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, topishmoqlar til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarga jozibali ko'rinish beradi. Topishmoqlar o'zining til murakkabligi, madaniy yo'nalishlari va merosni saqlashdagi roli bilan butun dunyo jamiyatlarining noyob til-madaniy gobelenlarini yorituvchi qimmatli artefakt bo'lib xizmat qiladi. Turli madaniyatlardagi topishmoqlarni o'rganish orqali biz til, urf-odatlar va turli jamoalarning jamoaviy o'ziga xosligi o'rtasidagi ko'p qirrali aloqalar haqida chuqur tushunchaga ega bo'lishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Худоев С. Жаҳон фольклорида топишмоқ жанри ва унинг ўрганилиш тарихи //Центр научных публикаций (buxdu.uz). – 2022. – Т. 26. – №. 26.
2. Ruziev Y., Khudoev S., Rakhmatov A. The use of the past tensesin German and English //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 6. – С. 61-66.
3. <https://uzbaza.uz/topishmoqlar-javobi-bilan/>

4. <https://parade.com/947956/parade/riddles/>